

змістом. До неї належать особливі організаційно-допоміжні правила розуміння і застосування чинного законодавства, сформульовані в результаті узагальнення використання окремих мовних і логічних прийомів. Вони закріплюються в офіційних актах і регулюють обсяг правотлумачення.

Другу групу спеціально-юридичних прийомів здебільшого використовують у процесі абстрактного нормоконтролю. Також їх можна застосовувати в неофіційному тлумаченні, наприклад, при створенні наукових коментарів до чинного законодавства. У такому разі порівнюють зміст, який суб'єкт правотворчості вклав у норму права як ідеальну модель суспільних відносин, а також зміст, який відповідна норма права повинна мати, зважаючи на систему моральних, правових та інших цінностей, які зумовлюють її прийняття. У разі розбіжності цих двох змістів суб'єкт правотлумачення констатує невідповідність між дійсним і необхідним змістом норми права, однак не має змоги усунути її повністю. За допомогою спеціально-юридичних прийомів правотлумачення за обсягом він тільки вказує суб'єктові правотворчості на виявлені невідповідності, які той вправі усунути.

Зважаючи на викладене, правотлумачення за обсягом доцільно розглядати як особливий різновид юридичної діяльності, у процесі якої за допомогою спеціальних прийомів з'ясується і роз'яснюється дійсний зміст норм права відповідно до основних критеріїв обсягу їх тлумачення (буквальне, обмежувальне або розширювальне).

Список використаних джерел

1. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. ; ред. тому : П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка]. – Київ : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1 : А – В. – 1970. – 799 с.
2. Гаврилова Ю. А. Объем толкования как универсальная категория юридической науки / Ю. А. Гаврилова // Ленинград. юрид. журн. – 2008. – № 1. – С. 181–186.
3. Шутак І. Д. Юридична техніка : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / І. Д. Шутак, І. І. Онищук. – Івано-Франківськ, 2013. – 496 с.
4. Зубенко А. В. Інтерпретаційна техніка актів тлумачення норм права [Електронний ресурс] / А. В. Зубенко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 395–398. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12zavtnp.pdf>.
5. Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в праве, юридической науке и практике / А. Ф. Черданцев. – Екатеринбург : Наука, 1993. – 217 с.

І. О. Ізарова,

д-р юрид. наук, доц., доц. каф. нотаріального та виконавчого процесу та адвокатури юридичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: НОВЕЛА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Законопроект про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного

судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 (далі – Проект або Проект ЦПК 2017) був ухвалений 3 жовтня 2017 р. у другому читанні, під час якого було опрацьовано більше чотирьох тисяч поправок. Набрання чинності цим актом пов'язано з початком роботи Верховного Суду України, але обговорення положень Проекту є надзвичайно актуальним як для науки, так і для практики, оскільки його метою було визначено нормативне врегулювання процесуальних механізмів, які мають забезпечити ефективний, справедливий, неупереджений та своєчасний захист прав і свобод особи в суді.

У цілому варто позитивно оцінити підготовлений Проект ЦПК 2017, в якому знайшли своє відображення останні досягнення науки цивільного процесуального права, затверджено загальні світові вимоги до здійснення правосуддя, що застосовуються в інших державах. Серед надзвичайно важливих і актуальних новел варто назвати запровадження загального та спрощеного порядків розгляду цивільних справ позовного провадження, що свідчить про наближення України до європейських стандартів правосуддя. Спрощені процедури розгляду цивільних та комерційних справ діють в багатьох державах-членах ЄС, а також на загальноєвропейському рівні. В Україні це перша спроба диференціації цивільного судочинства на підставі розміру позовних вимог у справі.

Відповідно для реалізації цієї ідеї в Проекті ЦПК 2017 пропонується визначити серед загальних засад здійснення судочинства принцип пропорційності. У гл. 1 «Основні положення» розд. I «Загальні положення» Проекту закріплено положення про необхідність забезпечити *ефективний* захист прав, свобод та інтересів осіб, що зумовлює необхідність закріплення конкретних механізмів реалізації такого завдання в цивільному судочинстві. В ч. 3 ст. 1 Проекту закріплено принцип пропорційності цивільного судочинства, який більш детально розкривається в ст. 11: суд визначає в межах, встановлених цим Кодексом, порядок здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності, враховуючи завдання цивільного судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями тощо.

Цю ідею варто вітати, тим більше, що у багатьох державах діють схожі правила цивільного судочинства. Зокрема, в Civil Procedure Rules 1998 зазначено: Part 1, 1.1 (1) These Rules are a new procedural code with the overriding objective of enabling the court to deal with cases justly and at proportionate cost. Тобто процедура розгляду справи має відповідати розміру позовних вимог та судових витрат.

Це дійсно надзвичайно важливо для цивільного судочинства, але запропоновані умови визначення порядку реалізації принципу пропорційності викликають певні застереження. По-перше, всі перелічені в положенні ст. 11 Проекту умови мають важливе значення для вирішення справи, але в законі передбачено тільки два таких порядки – загальний і спрощений порядок розгляду справ позовного провадження. Навряд чи можливо передбачити завідомо деякі з них, зокрема, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, а також розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями. Наприклад, у згаданих нами Civil Procedure Rules 1998

розгляд справи повинен відбуватися пропорційно – розміру позовних вимог, важливості справи, її складності, а також фінансового становища сторін (Part 1, 1.1 (2) (c) dealing with the case in ways which are proportionate – (i) to the amount of money involved; (ii) to the importance of the case; (iii) to the complexity of the issues; and (iv) to the financial position of each party). Тоді як нетривалий час, необхідний для вчинення процесуальних дій, та невисокий розмір судових витрат – це є логічним відображенням наслідку розгляду справи в спрощеному провадженні, а не передумовами вирішення питання про порядок її розгляду.

Забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами є загальною ідеєю здійснення правосуддя в цивільних справах. Більшість цих справ стосується приватних інтересів осіб, водночас суд, що їх розглядає, здійснює публічну діяльність, реалізуючи судову владу. Досягнення розумного балансу між приватними інтересами учасників справи та публічними інтересами всього суспільства є завданням всього цивільного судочинства, а не передумовою вибору порядку розгляду справи.

Баланс між приватним і публічним інтересами лежить в основі поділу цивільного процесу на соціальний та ліберальний, відзеркаленням яких є відповідно Австрійський ЦПК 1895 р. та Французький ЦПК 1806 р. Останній кодекс втілював ідею вільного змагання сторін перед неупередженим суддею, що призводило до надмірного затягування процесу, а також до високих судових витрат. За задумом автора Австрійського ЦПК Ф. Кляйна соціальний підхід передбачав активнішу роль судді в процесі розгляду справи у вирішенні так званих соціальних конфліктів, що негативно позначалися на житті всього суспільства. Саме суддя, на його переконання, мав змогу відповідно до рівня своєї професійності вплинути на ці явища, зменшити їх негативний вплив, підвищити рівень довіри до правосуддя в суспільстві. Таким чином, цивільний процес слугував не тільки формою захисту приватних прав та інтересів, але й чинником формування та нормальної життєдіяльності суспільства, забезпечуючи баланс приватних та публічних інтересів.

Варто також зауважити, що не суд, а закон і воля сторін повинні бути рушійною силою під час реалізації принципу пропорційності цивільного судочинства, який повинен системно застосовуватися разом з принципами диспозитивності та змагальності цивільного судочинства. Наділення суду повноваження з визначення порядку здійснення провадження у справі посягає на принцип диспозитивності та право заявника обрати процедуру захисту своїх прав. Спрощена процедура розгляду справ має бути дієвою альтернативою для загального порядку їх вирішення, але обрати її для захисту має саме заявник, а не суд. Законом передбачено особливості розгляду деяких категорій справ, які не можуть бути розглянуті в загальному порядку позовного провадження.

Потрібно зауважити, що незалежно від визначеного розміру, за яким спір може бути віднесений до дрібного або малозначного, процедура їх розгляду повинна бути альтернативною до загальної процедури розгляду справ. Для захисту своїх прав особа повинна обрати найбільш ефективний порядок – або спрощений, що дозволить їй оптимізувати витрати та час, або загальний, що дозволить їй скористатися всіма наявними інструментами для досягнення результату. При цьому спрощення не повинно означати звуження або зменшення прав осіб, які беруть участь у справі, а тільки право їх вибору процедури розгляду справи і захисту своїх прав. Цей вибір повинен забез-

печуватися законом, бути узгоджений між сторонами та судом, який має пересвідчитися в тому, що обраний сторонами порядок розгляду їх справи не призведе до того, що рішенням у результаті будуть зачіпатися права та інтереси інших осіб.

Такий підхід засвідчить перехід до еволюційно нового ступеня розвитку цивільного судочинства як порядку ефективного здійснення правосуддя, визначить роль судді та учасників процесу в обранні найбільш раціонального порядку розгляду їх справи. Ураховуючи істотні трансформації, що відбуваються в українському суспільстві, активізацію євроінтеграційного процесу та прагнення до приєднання до європейської спільноти, забезпечення високих європейських стандартів здійснення правосуддя зумовило необхідність комплексного реформування цивільного процесуального законодавства.

Список використаних джерел

1. Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів [Електронний ресурс] : від 23 березня 2017 р. № 6232. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.
2. Regulation (EC) No. 861/2007 of the European Parliament and the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32007R0861>.
3. Civil Procedure Rules 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules>.
4. Zivilprozessordnung 1895 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jusline.at/gesetz/zpo>.
5. Цивільне судочинство: основні засади та інститути : монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Харків : Право, 2016. – 848 с.
6. Ізарова І. О. Реформа цивільного процесу в Україні: новели позовного провадження / І. О. Ізарова // Право України. – 2017. – № 8. – С. 33–44.
7. Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу ЄС : монографія / І. О. Ізарова. – Київ : ВД «Дакор», 2015. – 336 с.
8. Коллер К. Преобладающие точки зрения на цели гражданского судопроизводства / Кристиан Коллер // Гражданский процесс в межкультурном диалоге: Евразийский контекст : Всемирная конференция Междунар. ассоциации процессуального права, 18–21 сентября 2012 г., Москва, Россия : сб. докл. / под ред. Д. Я. Малешина. – М. : Статут, 2012. – С. 169–191.

І. П. Косцова,

*канд. юрид. наук, суддя Одеського апеляційного
адміністративного суду, м. Одеса*

СИСТЕМНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ СУДОЧИНСТВА

Норма права є символом, зміст якого повинен бути встановлений. За буквального змістом завжди ховається другий, контекстуальний, ситуаційний сенс. Без його адекватного розуміння унеможливується правильне розуміння змісту всієї норми.